

nyelvi oktatás az a természetes közeg, amelyikben a gyermek él – növekszik, beszél – barátkozik, játszik – tanul, álmodik – tervez. Tény, hogy a gyermek már óvodáskorban nyitott más nyelvek befogadására is, de ehhez az kell, hogy egészséges fejlődésű legyen. Manapság a gyermekek többségére a diszproporcionális fejlődés jellemző, ami azt jelenti, hogy a gyermek a virtualitás világában már tájékozódik, de önellátásában bizony segítségre szorul. A vegyes házasságokban gyakori, hogy a gyermek beszéli mindkét nyelvet, de a nyelvhasználatban a magyar nyelv a domináns – vagyis ezen a nyelven tud hatékonyabban gondolkodni, logikusan következtetni, problémát oldani. Mindkét nyelv szimultán használatánál is a magyar iskolát javasoljuk, hiszen ott a kisebbségi és többségi nyelvet is irodalmi szinten sajátítja el, és a gyer-

mek mindkét kultúra követévé válhat, míg a többségi iskolában csupán egyetlen nyelvet és kultúrát ismerhet meg.

A nyelvváltás olyan lényeges változásokat eredményezhet, amelyek problémákat okozhatnak a gyermek számára: nincsenek vele a barátai, idegen a környezet, a megszokottól eltérően beszélnek, gyakran nem érti, hogy mit mondanak neki, mit várnak el tőle, vagyis az alkalmazkodási idő meghosszabbodik, a reakcióidő lelassul, a kifejezőkészség beszűkül stb. Ez a bizonytalanság különböző primer (nem beszél, nem akar iskolába menni és leckét írni stb.) és szekunder (gyakran beteg, alvás- és evészavar lép fel stb.) problémákat okozhat, és ezek az iskolai teljesítményt rontják.

Az oktatási törvény gondol azokra az esetekre is, amikor a gyermek nem iskolaérett. Ilyenkor a szülők kérhet-

nek egy év halasztást, illetve az iskolának lehetősége van nulladik évfolyamot nyitni, ahol intenzív felzárkóztatás zajlik. Kirívó esetben az iskolakezdés évében is meg lehet szakítani az iskolalátogatást, és az óvodalátogatást folytatni. A gyermek számára az a fontos, hogy megtanuljon tanulni. Ha ez nem alapozódik meg az első két évben, bizony komoly terhelés jelent majd számára az iskolalátogatás is, nem beszélve a tanulásról.

Az ember életét három alaptevékenység határozza meg: a játék, a tanulás és a munka. A hatéves gyermek érdeklődésében ugyanúgy megelmlhetjük a játék és a tanulás utáni vágyakozást is. A játékos tanulás fontos számára, ehhez jók a fejlesztő füzetek, az iskolahívogató foglalkozások, amelyek előkészítik az iskolába lépését. Élünk ezzel a lehetőséggel!

Szabó Mihály Gizella

Tannyelvválasztás és iskolai beilleszkedés

Igaz ugyan, hogy az utóbbi években csökkent a szlovák tannyelvű iskolába íratott magyar gyermekek száma, de még így is a magyar nemzetiségű iskolaköteles gyermekeknek majdnem az egyötöde kezd meg tanulmányait szlovák iskolában. A probléma nem új keletű, a szlovák nyelvű iskoláztatás pedig köztudottan szoros kapcsolatban áll az asszimilációval, ezért minden év januárjában cikkek, riportok egész sora foglalkozik e témával a szlovákiai magyar nyomtatott és elektronikus sajtóban. Így van ez most is.

Mivel a szlovák iskola melletti egyik leggyakrabban hangoztatott

„érv“ a jobb társadalmi érvényesülés, a témával foglalkozó írások, videoüzenetek stb. leginkább erre reagálnak, azt mutatják be, hogy magyar iskolát végezve is sikeres lehet valaki, illetve az asszimiláció veszélyére hívják fel a szülők figyelmét. A témával foglalkozó és általam megnézett cikkek, interjúk közül kevesebb az olyan, amely a gyermek iskolai beilleszkedésének problémáival foglalkozna, s valójában nem is nagyon találni olyat, amely arra mutatna rá, hogy ez egyáltalán nem csak szlovákiai magyar probléma. A világon százezreket érint a tannyelvválasztás, a kérdést ezért sokan vizsgálták, s tudományos kutatá-

sok igazolják, hogy a gyermek értelmi fejlődése szempontjából az anyanyelvű oktatás a legjobb.

Egy, a kisebbségek oktatási kérdéseivel foglalkozó 1953-as UNESCO-kiadvány¹ egyértelműen az anyanyelvű oktatás fontosságát emeli ki. A bevezetőben a szerkesztők leszögezik, hogy minden gyermeknek el kell sajátítania az írást és olvasást, s ennek legmegfelelőbb eszköze az anyanyelv, vagyis az a nyelv, amelyet a gyermek először elsajátított, amelyet családi környezetben (a legtöbbit) használ. Ez esetünkben tehát azt jelenti, hogy egy kizárólag vagy nagyrészt magyar környezetben felnőtt kisgyermek számára, akivel a családja és szűkebb környezete magyarul beszél, azaz a gyermek magyarul szocializálódott, a magyar iskola a megfelelő választás.

Ez a megállapítás számos kutatási eredménnyel alátámasztható, de józan „paraszti gondolkozással“ is erre a következtetésre jutunk. Iskolába elvileg iskolaérett gyermek kerülhet. Az iskolaérettség feltételei jól kidolgozottak, a testi feltételek (testi fejlettség, ép érzékszervek, jó eszközkezelés, a domináns kéz kialakulása stb.) mellett nagyon fontos a megfelelően fejlett beszéd-készség. A szakirodalom anyanyelvi beszéd-készséget említ, de nyilvánvaló, hogy a gyermeknek azt a nyelvet kell megfelelően bírnia, amelyen majd tanulni fog. A beszéd-készség azt jelenti, hogy pl. egy adott képről vagy témáról a gyermek képes önállóan mondani néhány összefüggő mondatot.

Ha a gyermek nem bírja megfelelő szinten az oktatási nyelvet, azaz adott nyelven nem megfelelő a beszéd-készsége, akkor nyilván nem érti kezdetben a pedagógus instrukcióit, később pedig a tankönyvi szöveget. A kutatók között konszenzus van azt illetően, hogy a tankönyvszövegnek a lehető legközelebb kell állnia a gyermek által beszélt nyelvhez, nyelvváltozathoz, mert csak így érti azt meg. A köznyelvi nyelvváltozatot nem. Azonban ha valamely nyelvjárást beszélő gyermek számára a saját anyanyelvének köznyelvi nyelvváltozatán írt tankönyvi szöveg megértése is nehézséget okoz, akkor mit várhatunk egy olyan gyermektől, akinek nem is az általa legjobban beszélt és értett nyelven írt tankönyvvel kell megbirkóznia?

Saját tapasztalatom szerint a szlovák iskolába járó magyar gyerekek szülei sokszor úgy gondolják, hogy a gyermeküknek nincs nyelvi problémája az iskolában, hiszen el tudja mondani, mit történt ott, s látszólag a tudásával is minden rendben van, jó jegyeket hoz haza. A kétnyelvűség egyik kiváló és elismert szakértője, Tove Skutnabb-Kangas² nagyon szemléletesen írja le az olyan eseteket, amikor nemcsak a szülő, hanem a pedagógus sem veszi észre – akár hónapokig is –, hogy a gyermeknek értési problémái vannak. Ennek az oka az, hogy a gyermek utánozza a többiek viselkedését, illetve a kontextus és a szituáció alapján kikövetkezteti, mit kívánnak tőle. Minden osztályban vannak aktívabb, gyakran jelentkező és passzívabb tanulók is, ezért az oktatási nyelvet nem vagy gyengén beszélő gyermeket a pedagógus egyszerűen az utóbbiak közé sorolja, azaz a tanórai passzív magatartását nem a nyelvismeret hiányával, hanem a gyermek természetével magyarázza. Továbbá egy rövidebb szöveg, versike, számtanpélda úgy is megtanulható és reprodukálható, ha nem mindent értünk belőle, azaz a gyermek még akár jó jegyeket is kaphat.

A nem anyanyelvű iskolába járó gyermekek természetesen lassanként az oktatási nyelven is elsajátítják az alapszókinccset, az alapvető nyelvtani szabályokat, és a mindennapi, gyakran ismétlődő témákról probléma nélkül tudnak beszélni, azaz kialakul náluk a *felső nyelvi kompetencia* (az iskolaérettség kapcsán említett megfelelő szintű beszéd-készség). A külső

szemlélő számára ezért úgy tűnhet, hogy jól beszélnek az oktatási nyelvet. A tananyag elsajátításához azonban ez a felszíni nyelvi kompetencia nem elegendő, a beszédnek mint a gondolkodás eszköze a használatához ún. *kognitív nyelvi kompetenciára* van szükség. Ennek kialakulása tovább tart, mint a felszíni nyelvi kompetenciáé. Skutnabb-Kangas kanadai kutatásokat említve azt írja, hogy azoknak a gyermekeknek, akik a második nyelvet 4–6 éves korban kezdték tanulni, 5–7 évre van szükségük ahhoz, hogy kognitív nyelvi kompetenciájuk elérje az anyanyelvű gyermekekre jellemző szintet. A felszíni nyelvi kompetencia kialakulását követően mintegy 3–6 évig tart, amíg a gyermek másodnyelvi kognitív nyelvi kompetenciája olyan szintre fejlődik, mint amilyen a másodnyelvet anyanyelvként beszélő kortársaié.

A gyermeknek tehát ebben az átmeneti, ún. rizikós időszakban úgy kell a tananyagot megértenie, feldolgoznia és reprodukálnia, hogy az oktatási nyelvet csak korlátozott mértékben bírja. Milyen következményei vannak mindennek a gyermek szempontjából? Skutnabb-Kangas az alábbiakat sorolja fel:

1. Idegen nyelvű szöveget hallgatva gyorsabban elfáradunk, az idegen nyelven tanuló gyermek is gyorsabban fárad, ezért gyakoribb és hosszabb szünetekre lenne szüksége, mint az anyanyelven tanuló diákoknak. A tempót azonban nem ő határozza meg, hanem alkalmazkodnia a pedagógus vagy a többség által diktált tempóhoz.

2. Mivel a gyermek nem teljes mértékben érti a szöveget, illetve több időre van szüksége az idegen nyelvű információ megértéséhez, információvesztés következik be. Ha valamilyen kulcsfontosságú szót, kifejezést (pl. a mondat állítmányát) nem ért, vagy nem jegyez meg, mert még az előző mondat értelmén gondolkodik, akkor valójában elveszti a fonalat, és a továbbiakban már nem is tudja követni a magyarázatot.

3. Ha a gyermek elveszti a fonalat, elfárad, ezért „kikapcsol”, a továbbiakban már nem érzi értelmét, hogy figyeljen a pedagógus mondandójára (ez természetesen az anyanyelven tanuló diákokkal is meggesik).

4. Az embernek szüksége van önbizalomra. A másodnyelven tanuló gyermek sokszor – hogy megtartsa

önbizalmát – az előző pontban említett „kikapcsolást” tudatos választásként interpretálja: nem azért nem figyel az órán, mert nem érti a tanár magyarázatát, hanem azért, mert nem jól magyaráz a tanár, nem érdekes, amit mond.

5. Ha idegen nyelven kell egy információt feldolgoznunk – adott idő alatt –, vagy felelnünk kell olyan témából, amelyet nem teljesen értünk (bizonyos esetekben egyes szavakat sem értünk), gyorsabban bekövetkezik a stresszes állapot. A nem anyanyelven tanuló gyermek állandó stressznek van kitéve, s ez idővel hatással lesz teljesítményére, illetve pszichés zavarokhoz is vezethet. (Szlovákiai magyar gyermekeknél számos ilyen esetet írt le Bajnok István pszichiáter.)

Tudjuk, hogy hasonló helyzetek az anyanyelven tanuló gyermekek esetében is előfordulnak, hiszen anyanyelvű szövegben is előfordulhatnak a gyermek számára ismeretlen szavak, de anyanyelvű környezetben a tanulók ezekkel a problémákkal könnyebben meg tudnak birkózni. Amikor tehát a szülők iskolát választanak, nemcsak arra kell gondolniuk, hogyan fog érvényesülni gyermekük 10–15 év múlva – illetve szülőként neki milyen vágyai vannak, mit akar a gyerekből „faragni” –, hanem arra is, hogyan fogja gyermekük magát érezni az iskolában az elkövetkezendő (néhány) tanévben.

JEGYZETEK

¹ A kiadvány *The Use of Vernacular Languages in Education* címmel jelent meg Párizsban, s egy, az anyanyelvi oktatással foglalkozó párizsi UNESCO-konferencia anyagára épül. A bevezetőben nemcsak az olvasható, hogy a gyermekeknek az alapvető ismereteket anyanyelvükön kell elsajátítaniuk, hanem azt is, hogy ez azokra a nyelvekre is érvényes, amelyek nem rendelkeznek írásbeliséggel, vagy csak korlátozott írásbeliséggel rendelkeznek, pl. egyes dél-amerikai indián nyelvek, a polinéziai szigetvilág nyelvei: „Minden nyelv, még az úgynevezett primitív nyelvek is alkalmasak arra, hogy oktatási nyelvként funkcionáljanak; egyesek a későbbi másodnyelvi oktatásra való áttérést készíthetik elő, mások az oktatás minden szintjén használhatók.”

² Tove Skutnabb-Kangas, a kétnyelvűség és a kisebbségi oktatás nemzetközileg elismert kutatója Finnországban született finn–svéd kétnyelvű családban, vagyis személyes tapasztalata is van a kétnyelvűségről. A cikkhez a *Menšina, jazyk a rasizmus* címmel, a Kalligramnál 2000-ben megjelent könyvét vettem alapul.